

kel. Furcsa, mikor Münchent *Münik*-nak mondja; s telve germanismussal is pl. két ifjak; vadászatot indít; sein Mädel-t »az ő lányának« mondja; száná ezen szegény embereknek sorsokat stb. Mennyire jellemző, mikor e helyett *önző*: »igen maga hasznát keresőt« mond, s a hol az eredetiben *erős* áll, *ő* »nem puha rendű foglalatosságra való hajlandóságot« mond, s *polgár* helyett »a maga lakó helybélit.« Bizonyos, hogy Barczafalvi nem volt stilművész, s e tekintetben fordításának valóban nincs sem értéke, sem jelentősége. Ő szószerint fordít, küzd a nyelvvel, s a hol lehet új szót csinál.

Meg kell még jegyezmem, hogy Siegwartot Kazinczy is lefordította »Szegvári« czim alatt, de mikor azok a bizonyos előszóbeli híres barátok fordításának kiadására bizgatták, Barczafalvi fordításának elterjedtsége miatt kéziratát tűzbe dobta. (Miller levele Kazinczyhoz. Kaz. lev. I. 32.) Nem fordítói izlésének megváltozása szülte tehát benne ezt az elhatározást, mint azt még Heinrich Gusztáv vélte. Siegwarthoz ifjonti emlékek vonzották őt mindenha!

DR. LÁZÁR BÉLA.

---

## T Á R C Z A.

---

### *Cserei-e vagy Rozsnyai?*

Legutóbbi füzetünkben Ferenczi Zoltán úr Cserei Mihálynak néhány ismeretlen versét közölte 1690—98-ból, melyek közül a 33. és 34-ik (a 454. és 455. lapon) Bethlen Gáborról és Bocskairól szól. Cserei az előbbit 1697. aug. 12-én, az utóbbit szept. 1-jén írta volna.

A napokban a gróf Mikó Imre szerkesztette *Erdélyi történelmi adatok* II. kötetét lapozgatván, az abban közlött athnámék végén, a 328. lapon a Bocskairól szóló, a 342. lapon a Bethlen Gábort dicsőítő három-három strophás versezetet azon mód megtaláltam.

Ez athnámékat »Litterae donationales et juramentales Portae Ottomanicae« czim alatt Rozsnyai Dávid gyűjtötte össze.

Rozsnyai Dávid, — portai török deák (tolmács) I. Apaffi fejedelem korában, — jóval idősebb volt Csereinél, amennyiben ő 1641-ben született (meghalt 1718-ban), Cserei meg 1668-ban (1756-ban halt meg). 1697-ben tehát, a Csereinek tulajdonított versek iratási évében, mind a kettő már meglelt ember; korukat tekintve, bízvást verselhettek,

Az a kérdés már most, ki a szerzője a »Bethlenből királyja érdemmel lőt Gábor« és a »Vajha Szent Istvánnak Bocskai Istványa« kezdetű verseknek: Cserei-e vagy Rozsnyai?

Az előbbi mellett szól az, hogy, a mint legutóbbi füzetünkben is látható, Cserei verselgetett időnként.

Rozsnyaitól egyéb vers alig maradt ugyan reánk, mint az athnámékhöz csapottak, de ezeknél döntő momentum, hogy mindenikök *alkalmi*: minden athnámé után az illető fejedelmet, t. i. Bátori Zsigmondot, Bocskait, Báthori Gábort, Bethlen Gábort és I. Rákóczi Györgyöt énekli meg a verselő. E versek egyaránt historizálók, egy ugyanazon formában tartvák, s még terjedelmük is jóformán egyenlő, a mennyiben a Rákóczit »Hol vagy pénzgyűjtéssel hires gazdag gazda?« kezdettel megverselő öt strophás költemény kivételével, a többi mind három-három versszakra terjed.

Ebből az következtethető, hogy az athnámék fordítója maga írta az említett öt verset, melyekből kettő Csereinek megtetszvéen, azokat, két heti időközzel, beigtatta a maga gyönyörűségére tartott kalendáriumi verses könyvébe.

Kérdésbe lehetne tenni, hozzájuthatott-e Cserei Rozsnyai Dávid irataihoz? Részemről valószínűnek tartom, hogy Rozsnyai irományait Cserei nem csak hogy használhatta, hanem azok egyenesen tulajdonába mentek át. Rozsnyai önéletrírásának és szolgálati lajstromának eredeti kézírata ugyanis — Szilágyi Sándor szerint (Rozsnyai Dávid az utolsó török deák történeti hagyományai. *Mon. Hung. Hist. Scriptorum*, VIII. 17. 18. l.) *Cserey Farkas* gyűjteményével került az Erdélyi Múzeum-egylet birtokába. Cserey Farkas pedig a másod-izeñ magvaszakadt Cserei Mihály történetírónak legközelebbi oldalági atyjafia volt (Nagy Iván: *Magy. orsz. családai*. III. 137), minélfogva közelfekvő a föltevés, hogy a török deák történelmi gyűjteményei, történetíró dédnagybátyjáról szálottak reá.

Igy állván a kéziratok ügye, az a mi még kérdésessé tehetné föltevésünket, combinatióink után csak újabb érvül szolgál arra, hogy a Csereinél előforduló két történelmi verset, voltaképp Rozsnyai Dávid írta.

BALLAGI ALADÁR.

### *Adalék ifj. Tsétsi János élete történeléhez.*

Tóth Pápay Zsigmondnak, a maga idejében nevezetes sáropataki tudósnak tetemes könyvtárából néhány munka vásárlás útján az én birtokomba került.

Az egykori tulajdonosnak az volt a szokása, hogy elolvasott könyveinek elejére és végére, a kötés tiszta lapjaira szép, gondos

írással bejegyezte hol bíráló észrevételeit, hol irodalmi vagy könyvészeti pótlásait.

Igy tett pl. a Bod Péter »Magy. Athenas«-ával is, mely szintén hozzám került. Ennek a 312. lapjához, melyen ifj. Tsétsi Jánosról van szó, három megjegyzést told: egyet magán a 312. lap szélén, hol Bod Péternek azt az állítását, mintha Tsétsi a professorságból »1737-dik esztendő tájban« esett volna ki, oda igazítja, hogy a kiesés évszáma nem 1737, hanem helyesen 1734.

A másik két toldás a könyv végén van. Ezek egyike szerint Tsétsi 1769-ben halt meg. Ez az adat Bodnál hiányzik, mert, mint a szövegből is kiderül, az Athenas megjelenésekor Tsétsi még életben volt. A másik toldás pedig így hangzik: »Az *ifjabb Tsétsy János* írta meg II. Rákóczy Ferencz Szécséni Gyűlésének Historiáját, mely kéz-iratában megvan a S.-Pataki Collegium könyvtárában.

Kiesvén a pataki professorságból, lakott itt a majorok között<sup>1</sup> egy faházikóban, azon a funduson, mely későbbben maradéknak, Rozgonyi Józsefnek birtokába jutott, ez pedig azután a vármegyének eladta. Idejét többnyire könyvei közt töltötte, s midőn egykor rossz házának egyik fala kidőlt, azt könyveivel foldotta ki.

Mint igen tanult embernek, mindenek előtt nagy becsüllete volt. Egykor az egri püspök e vidéken járván, meglátogatta, s ő a püspököt csak *Tisztelendő* úrnak szólítván, ennek secretáriussa meginté, hogy *Kegyelmes* úrnak czímezze; de ő válaszóla: »Kegyelmes« cím csak az Istent illeti.«

Az »Irodalomtörténeti Közlemények« I. évfolyamának már az I. füzete érdekesen foglalkozott<sup>2</sup> ifj. Tsétsi (Csécsi) Jánossal, visszaitélvén neki, mint igazi szerzőnek, az első magyar nyelvű geographia eredetijét. Úgy vélem, érdemes lesz e jeles, de viszontagságos életű tudósunk képének teljesebbé tétele végett a fentebbi adatokat is nyilvánosságra juttatni, melyeknek teljes hitelességeért Tóth Pápay Zsigmondnak ismert pontossága és szavahihetősége minden kétséget kizárólag kezeskedik.

Végül megjegyzem, hogy Tóth Pápay följegyzései minden valószínűség szerint 1822-ből származnak, mert a »Magy. Athenas« saját bejegyzései szerint abban az évben került könyvtárába; már pedig ő nem azért vett könyvet, hogy eltegye, hanem hogy olvassa és olvasása közben fölmerült észrevételeit azonnal a legnagyobb pontossággal be is jegyezze belé.

KIRÁLY PÁL.

<sup>1</sup> Sárospatak városának a nyugoti szélén.

<sup>2</sup> *Szily* Kálmán: »Az első geographia magyar nyelven.« (47. s. köv. l.).

*Honnan ismerte Arany János Páris itéletét?*

Az »Irodalomtörténeti Közlemények« legutóbbi füzetének 406. lapján Dr. I. b. jegy alatt, *Arany János és a Hármas História* című cikkben azt olvasom, hogy Arany János abban a felköszöntő versében, melyet gyermekifjú korában tanítójához intézett s mely most a »Hátrahagyott iratok« közt olvasható, a Hármas História hatása alatt állott, így irván le Páris itéletét:

Junó gazdagsággal Párist megbiztatta,  
Egy arany almáért, de el nem kaphatta,  
Minerva tudományt ígér s bölcsességet,  
De ezzel sem ére szándékában véget,  
Vénusnak végtére az volt ígéréti  
Hogy a legszebb leányt ölébe ülteti.

Én azonban ismerve Aranynak Gyöngyösi iránti vonzalmát, hajlandóbb vagyok már csak azért is azt hinni, hogy Gyöngyösi Murányi Vénusának (III. 136.) hatása alatt és ez után készült, mert sokkal több hasonlóságot találok köztük, mint az idézett vers és a Hármas História idézett helye között. Véleményem igazolására szolgáljon Gyöngyösi rokon helye:

Junó gazdagsággal Párist édesgeti,  
Bölcs tudományt ígér Pallas s hitegeti,  
Szép Léda leányát Vénus emlegeti,  
Ha ő lesz a nyertes (mond) azt ölelgeti.

DR. RUPP KORNÉL.

---

**KRITIKAI ROVAT.**


---

**LEVÉL A SZERKESZTŐHÖZ.**

Tisztelt szerkesztő úr!

Fogadja köszönetemet elismerő bírálatáért. Nagyon jól esik egy komoly tudósnak nagybecsű hozzászólása és méltatása. De mégis legyen szabad az igazság érdekében hosszabb válaszszal lépnem e becses folyóirat olvasói elé. A kérdést ugyanis annyira fontosnak tartom, hogy nézetem szerint nem beszélhetünk róla eleget. Elméletem felöleli és megmagyarázza az egész erkölcsi világot, pszichológiát, esztétikát, erkölcsant, jogot, sociológiát, nyelvtudományt, művészetet, műveltség- és politikai történetet, érthetővé tesz sok olyat, amit nem értettünk, csak sejtettünk, és láttunk. Elöttem ma már egy csodálatos törvénynek látszik az egész, szellemi éle-